

Aneta Tendelska

Spojrzenie bardzo krytyczne

Idō - Ruch dla Kultury : rocznik naukowy : [filozofia, nauka, tradycje wschodu, kultura, zdrowie, edukacja] 4, 409-411

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Spojrzenie bardzo krytyczne / A very critical look

Rudolf Jaworek, *Jak zasobny kraj doprowadzić do ubóstwa* [How to make a rich country poor], Wydawnictwo Nortom, Wrocław 1999, ss. 186.

Reformy systemowe w Polsce wygenerowały liczne negatywne zjawiska powodujące w efekcie ogromną pauperyzację większości społeczeństwa polskiego, przy jednoczesnym nadmiernym bogaceniu się nielicznych. Upadek wielu przedsiębiorstw sprzyja m.in. szerzeniu się bezrobocia, bezdomności, wznaga patologię społeczną, powoduje brak poczucia bezpieczeństwa i stabilizacji. Analizując krzywą dochodów w Polsce można zauważyć, iż najwięcej jest osób mało zarabiających, zaś najmniej średnio zamożnych. Natomiast dla porównania w krajach Europy Zachodniej krzywa dochodów przybiera kształt krzywej „dzwonowej” zwanej inaczej rozkładem normalnym, gdzie przeważają osoby średnio zarabiające, a najmniej jest bogaczy i biedoty. Trudna sytuacja gospodarcza Polski skłania do podejmowania wnikliwych analiz i szukania przyczyn obecnego stanu rzeczy. Próbę taką podjął Rudolf Jaworek w swojej książce pod dość kontrowersyjnym tytułem *Jak zasobny kraj doprowadzić do ubóstwa*. Ponieważ obejmuje ona charakterystykę sytuacji gospodarczej w Polsce w latach 1988–1998, autor pominął problem polaryzacji ekonomicznej nasilającej się w latach 2001–2002, a objawiającej się znacznym bogaceniem jednych kosztem innych.

Recenzowana książka składa się z wstępu, 16 rozdziałów oraz zakończenia. W pierwszej części zatytułowanej „Długofalowe wyniszczanie” R. Jaworek stara się naświetlić historyczne uwarunkowania i przyczyny sytuacji, w jakiej znalazła się gospodarka polska. Okres powojenny był dla Polski niezmiernie trudny; jak pisze „(...) byliśmy jednym z najbardziej niebezpiecznych w tym czasie krajów Europy, narzucono nam system gospodarczy, charakteryzujący się olbrzymim marnotrawstwem sił i środków”. Mimo to „(...) w pierwszych powojennych latach zaskoczyliśmy świat dynamiką odbudowy kraju i rozwojem gospodarki” (s. 8). Autor kładzie nacisk na patriotyzm Polaków i w tym upatruje siłę narodu. Jednak punktem newralgicznym dla gospodarki stało się według niego podporządkowanie polityce Moskwy. W dalszej części omawianego rozdziału dokonuje rzeczowego wyliczenia czynników hamujących rozwój gospodarki. Dość szczegółowo opisuje prowadzoną wówczas politykę władz oraz rezultaty, jakie niosła za sobą.

W kolejnej części autor poddaje analizie „epokę gierkowską”, w tym i zasadność brania kredytów oraz ich spożytkowanie. Podkreśla także, iż wyścig zbrojeń prowadzony przez ówczesne mocarstwa był dla Polski pod pewnym względem czynnikiem dość korzystnym (nastąpił rozwój przemysłu w państwach bloku wschodniego, kształcenie kadr, awans mieszkańców wsi itp.) (s. 16). Autor pominął jednak fakt, iż „skrzywiło” to strukturę gospodarki, gdyż nacisk na rozwój przemysłu ciężkiego osłabił przemysł lekki, bardziej rozwojowy (artykuły konsumpcyjne).

Ogromną rolę w kształtowaniu sytuacji społeczno-gospodarczej Polski, autor recenzowanej pracy przypisuje ograniczeniu rozwoju intelektualnego polskich elit oraz szeroko pojętej patologii związanej z centralizmem, podnosi też kwestię ruchu solidarnościowego, a także brak wykorzystania jego potencjału: „Można było wówczas skierować we właściwym kierunku olbrzymi entuzjazm społeczeństwa, rozbudzony wizją usprawnienia gospodarki, poszerzenia zakresu wolności, sprawiedliwości, prawdy i indywidualnej przedsiębiorczości” (s. 25).

W rozdziale „Czas generałów” autor naświetla sytuację gospodarczą Polski w okresie stanu wojennego. Ważnymi czynnikami wpływającymi na jej pogorszenie było nałożenie przez Stany Zjednoczone na Polskę sankcji ekonomicznych, także zastosowanie przez ZSRR tzw. „broni ekonomicznej” (ss. 26–27). Podkreśla również znaczenie reformy gospodarczej

wprowadzonej przez prof. Z. Sadowskiego (s. 28). Przedmiotem dalszych dociekań jest analiza sytuacji politycznej po okresie stanu wojennego oraz kształtowanie się nowych elit politycznych i postaw, jakie prezentują (s. 34). Dokonuje omówienia ówczesnych przemian wyróżniając cztery najistotniejsze ich etapy. Pierwszy dotyczy teoretycznych opracowań z zakresu przygotowania „zmiany systemu z nakazowa-rozdzielczego na system rynkowy”. Drugi etap „polegał na podjęciu działań, które w oparciu o przyjęty plan przemian zapewniał przejście bogactw kraju przez część panującej elity parlamentarnej (...). Trzeci etap polegał na powołaniu na stanowiska decyzyjne w gospodarce byłych lub aktualnych towarzyszy, których powiązania nie formalne z elitą partyjną gwarantowały osiągnięcie zamierzonych celów (zwłaszcza przejmowanie bogactw kraju) (...). Czwarty etap zakładał (...) zdobycie władzy w drodze wyborów parlamentarnych i utrwalenie dokonanych zmian” (ss. 35–36). Sygnalizuje aspekt dotyczący mechanizmów zdobywania majątku przez przedstawicieli „aktywu partyjnego” (ss. 37, 38) w tym zjawisko określane mianem „uwłaszczenie nomenklatury”.

Kolejny wątek podniesiony przez R. Jaworka odnosi się do kształtowania nowych postaw „poszczególnych członków partii” pod wpływem skomplikowanej sytuacji społeczno-polityczno-gospodarczej (ss. 41–42). Według autora „Wobec zbliżającej się gospodarczej katastrofy, jednolita do niedawna partia zaczęła zmieniać swe oblicze. Zmiana ta przejawia się w coraz większym zróżnicowaniu postaw poszczególnych członków partii wobec wyłaniających się problemów” (s. 41).

W dalszej części swojego wywodu Jaworek skupia się na omówieniu przyczyn spadku wydajności pracy w przemyśle. Lekturę omawianego wątku ułatwiają czytelnikowi przedstawione wyniki badań (s. 42 i inne). Następne rozważania dotyczą problemów, z jakimi borykają się emeryci: „Gwałtowny wzrost ich liczby był wynikiem reformowania systemu, przechodzenia na wcześniejsze emerytury w związku z szerszym się bezrobociem. Ludziom tym potracano przez całe ich dorosłe życie nieomal połowę zarobków, by zapewnić im godziwą starość. Gdyby sumy te umieścić na prywatne konta w banku, każdy z tych nieszczęśliwów mógłby żyć dostatnio z samych procentów do końca swoich dni. Niestety, ludzi tych z ich przymusowych oszczędności okradziono” (ss. 45–56). Kolejne zarzuty stawiane wobec polityki państwa odnoszą się do nieracjonalnego wykorzystania oszczędności pozyskanych z ograniczenia różnorodnych dopłat i dotacji poczynionych kosztem m.in. emerytów (s. 46). Autor obarcza rządy postkomunistyczne odpowiedzialnością za tragiczną pauperyzację społeczeństwa (s. 47). Stawia przed czytelnikiem szereg poważnych wątpliwości stanowiących wynik przeprowadzonych reform (ss. 53–58). Niezmiernie istotne byłoby, aby postawione przez autora ważne pytania nie pozostały bez odpowiedzi. R. Jaworek przytacza także wątpliwości nurtujące niektórych naukowców skupionych w Polskim Towarzystwie Ekonomicznym, a dotyczące realizowanej wówczas gospodarczej (ss. 57–58).

W dalszej fazie analizy sytuacji gospodarczej Polski, autor pokusił się o sformułowanie dość istotnego pytania: „Jak to się dzieje, że politycy, ministrowie i inne władze, których brak kompetencji, lub zła wola doprowadziły do masowych nieszczęść i tragedii, są wobec społeczeństwa bezkarni?” (s. 59). Po krytyce rządów Rakowskiego, Mazowieckiego i Bieleckiego, skupił się na charakterystyce działań rządu Olszewskiego, o którym pisze: „Nieomal natychmiast przycichły afery gospodarcze, zwłaszcza te związane z prywatyzacją majątku narodowego. Gospodarka, tocząca się z coraz większą siłą i większym przyspieszeniem w kierunku samounicestwienia, zatrzymała się nagle w swym pędzie. Co więcej, powoli zaczęły zmieniać się dotychczasowe, negatywne tendencje. Nastąpił pierwszy od kilku lat wzrost produkcji, zaczęło maleć bezrobocie, a Polska poprawiła swój bilans wymiany handlowej” (s. 61). Autor nie bagatelizuje ruchu ludowego i jego znaczenia dla obrony interesów państwa. Ruch ten zdaniem R. Jaworka skupiał w swoich szeregach działaczy „osadzonych” w tradycji chrześcijańskiej i narodowej (s. 64). Następnie omawia politykę państwa z 1994 roku, przychylnie odnosząc się do ówczesnych rządów W. Pawlaka,

wskazuje na osiągnięcia, jakie były jego udziałem, nie pomijając ich negatywnych elementów (s. 65).

Kolejny rozdział zatytułowany „Pearl Harbour polskiej gospodarki” poświęcony jest ocenie skutków reformy gospodarczej realizowanej przez L. Balcerowicza po dziesięcioletnim okresie czasu od jej wprowadzenia. Autor zwraca uwagę na trzy podstawowe cele, jakie winna nieść za sobą prawidłowo przeprowadzona reforma. Wymienia:

- polepszenie warunków życia ludności;
- bardziej sprawiedliwy podział wytworzonych dóbr i usług;
- stworzenie warunków rozwoju w przyszłości (s. 67).

Pokrótce przedstawia sposoby osiągnięcia zamierzonych działań, przy czym jego zdaniem reforma L. Balcerowicza przyniosła pogorszenie warunków życia.

Pisze na ten temat następująco „(...) wyzwolone przez reformę mechanizmy doprowadziły do przyspieszenia i pogłębienia niesprawiedliwości społecznej, sprzecznej z tradycją polskiej myśli humanistycznej, solidarności społecznej, jak również nauką Kościola” (s. 80).

Autor w rozdziale „Finansowe szambo” skupia swoją uwagę na prywatyzacji polskich przedsiębiorstw oraz wyprzedzaży banków i związanymi z tym aferami gospodarczymi. Wielokrotnie powołuje się na doniesienia prasowe, które ten problem dość szczegółowo analizują. Swoje rozważania na temat funkcjonowania systemu bankowego w Polsce autor kończy następująco: „W wyniku chorej reformy, przygotowanej przez elity partii komunistycznej, zwłaszcza jej frakcji związanej z Rakowskim i Balcerowiczem, skażono istniejący, zbiurokratyzowany system finansowo-bankowy chorobą, kto wie czy nie groźniejszą od poprzedniej zwanej gospodarką socjalistyczną. Przejawia się ona mafijnymi powiązaniem, mamontrawstwem wypracowanych przez naród środkami finansowymi, wypływem pieniądza za granicę, naruszaniem ładu moralnego społeczeństwa i pogłębiającą się niesprawiedliwością” (s. 127). W dalszej części śmiałego wywodu R. Jaworek stawia tezę, iż Polska znalazła się w kręgu zainteresowań „wielu możliwych tego świata” próbując uzasadnić swoje przypuszczenia wymienia kilka symptomów, które mają wskazywać na ten stan (ss. 133–142).

W końcowej części poddaje w wątpliwość wstąpienie Polski do Unii Europejskiej, równocześnie przedstawia alternatywę związaną z wejściem Polski na rynek wschodni. Brakuje jednak w tym miejscu szerszego i bardziej przekonującego omówienia tej kwestii, dominują tu raczej „pobożne życzenia”. „Może w przyszłości olbrzymi rynek wschodni Ukrainy, Białorusi, Rosji można by wspólnie z Czechami, Słowakami Węgrami zagospodarować? Może wówczas Polska razem z krajami Europy Środkowej stałaby się obszarem pulsującym życiem i bogactwem, zaopatrującym dwustumilionowy rynek wschodni?” (s. 180). W końcowej części książki R. Jaworek konstruuje wytyczne, którymi powinny kierować się przyszłe nowe elity polityczne, stawiające sobie dobro kraju i narodu jako zadania priorytetowe.

Ze względu na bogactwo treści zawartych w omawianej publikacji nie sposób omówić wszystkie przedstawione w niej problemy. Szukając genezy poszczególnych zjawisk społeczno-gospodarczych autor większość wywodów osadza w ramach uwarunkowań historycznych. W prezentowanych przez Jaworka poglądach dominują skłonności chrześcijańsko-narodowościowe, stąd przychylnie spojrzenie na działalność niektórych partii prawicowych.

Szereg pytań postawionych w tej publikacji, a pozostających bez odpowiedzi, skłania czytelnika do głębokiej analizy problemu. Autor przedstawia problematykę przeprowadzonych reform w świetle negatywnym, dlatego jego książka w konfrontacji z innymi opracowaniami, które w większości prezentują pozytywną analizę dotyczącą tej kwestii, może wzbogacić wiedzę czytelnika. Wydaje się, iż doskonałym dopełnieniem omawianej lektury mogą być książki K. Poznańskiego *Wielki przekręt czy chociażby Obłęd reform*.